

Αμαλία Κ. Ηλιάδη, φιλόλογος-ιστορικός (Διετές Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Βυζαντινής Ιστορίας απ' το Α.Π.Θ.)

«Σχέσεις μητέρας-γιου στο πρώιμο Βυζάντιο: Οι περιπτώσεις των Τριών Ιεραρχών και των μητέρων τους».

B) Νόννα και Γρηγόριος ο Θεολόγος

Στην Αριανζό της Καππαδοκίας, χωριό κοντά στη μικρή πόλη Ναζιανζό, γεννήθηκε το 304μ. Χ. η αγία Νόννα, μητέρα του Γρηγορίου του Θεολόγου. Οι γονείς της, Φιλτάτιος και Γοργονία, κατάγονταν από ένδοξες και εύπορες οικογένειες, ευσεβείς και ενάρετες, σύμφωνες με τα χριστιανικά πρότυπα της εποχής. Ανέθρεψαν τα παιδιά τους Αμφιλόχιο και Νόννα «εν παιδεία και νουθεσία Κυρίου». Ο Αμφιλόχιος αναδείχτηκε δάσκαλος της ρητορικής και η Νόννα εγκαλλώπισμα και χαρά της οικογένειάς της. Σεμνή και ευσεβής, δεν την επηρέαζε το φρόνημα του κόσμου. Στην εποχή της οι άλλες γυναίκες κολακεύονταν και καμάρωναν για την ομορφιά τους, είτε φυσική είτε πλαστή, αυτή όμως γνώριζε μόνο την ομορφιά της ψυχής που συντηρεί τη θεία εικόνα ή την βοηθά να ξαναποκτήσει τη δύναμή της. «Ως απορρίμματα πέταξε στις γυναίκες της σκηνής τα βασιμίματα και τα τεχνητά κάλλη», λέει παραστατικά ο γιος της Γρηγόριος.

Αργότερα παντρεύεται το Γρηγόριο που ελκύεται απ' τα προσόντα της: «εύκλεια γένους, ευσέβεια και ήθος και κάλλος και πασών των αρετών το σύμπλεγμα παρήσαν αυτή». Ο Γρηγόριος είχε σπουδάσει νομικά και ήταν ανώτερος υπάλληλος. Σώφρων, αγαπητός και δίκαιος διακρινόταν για την τιμιότητά του. Απέφευγε τον άδικο πλουτισμό, τον οποίο πολλοί συνάδελφοί του επεδίωκαν. Ψεύδη, κλοπές και παρανομίες ποτέ δεν μεταχειρίστηκε για μια «άδικον ευπορίαν». Γι' αυτό «ουδέ μια δραχμή πλείω την ουσίαν πεποίηκε, καίτοι γε τους άλλους ορών τας Βριάρεω(μυθικός γίγαντας με εκατό χέρια) χείρας επιβάλλοντας τοις δημοσίοις, και τοις κακοίς πόροις φλεγμαίνοντας». Τα ηθικά αυτά προσόντα του Γρηγορίου ικανοποιούσαν τη σύζυγό του Νόννα, αλλά υπήρχε ένα μελανό σημείο στη σχέση τους: ο Γρηγόριος ήταν οπαδός του συστήματος των Υψισταρίων, γεγονός που λυπούσε πολύ τη Νόννα. Αυτό ήταν ένα κράμα ιουδαϊκών και εθνικών-ειδωλολατρικών στοιχείων και όπως αναφέρει ο Γρηγόριος ο Θεολόγος: «εκ δυσίν τοιν εναντιωτάτοιν συγκεκραμένης, Ελληνικής τε πλάνης και νομικής τερατείας». Οι οπαδοί του, ενώ αρνούσαν τα είδωλα και τις θυσίες, τιμούσαν τη φωτιά και τις λυχνίες. Τηρούσαν επίσης το Σάββατο και κάποτε τη σχετική με τα φαγητά σχολαστικότητα, αλλά περιφρονούσαν την περιτομή. Ονομάζονταν Υψιστάριοι επειδή «ο Παντοκράτωρ μόνος αυτοίς σεβάσμιος».

Η Νόννα, παρά τις δυσκολίες στο γάμο της, οι οποίες προέκυπταν απ' τη διαφορετική θρησκευτική πεποίθηση του συζύγου της, δε σκέφτηκε στιγμή το ενδεχόμενο χωρισμού γιατί εκτιμούσε τα θετικά γνωρίσματα

του συζύγου της: τη σωφροσύνη, την ειρηνικότητα και την καλή προαίρεση. Ακούραστη σε υπομονή και φροντίδες γι' αυτόν, κατορθώνει στο τέλος να κάμψει την ψυχή του: η ψυχή του Γρηγορίου «κάμπεται και μαλάσσεται, προς αρετήν εκουσίως βιαζομένη». Προσελκύεται λοιπόν ο Γρηγόριος στο χριστιανισμό απ' τη σύζυγό του και όπως μας πληροφορεί ο γιος του Γρηγόριος ο Θεολόγος «συνέβη τότε ακριβώς πολλοί αρχιερείς να σπεύδουν στη Νίκαια για να αντιταχθούν στη λύσσα του Αρείου... Τότε παραδίδεται (ο πατέρας μου) στο Θεό και στους κήρυκες της ευσεβείας, τους ομολογεί τον πόθο του και τους ζητά την κοινή σωτηρία». Βαπτίστηκε το έτος 325 απ' τον επίσκοπο Ναζιανζού τις μέρες εκείνες που διέρχονταν απ' την επισκοπή του αρκετοί αρχιερείς για να μεταβούν στη Νίκαια της Βιθυνίας, προκειμένου να μετάσχουν στην Α' Οικουμενική Σύνοδο.

Η σύζυγός του Νόννα, ενώ στα ζητήματα πίστης και θεολογίας αποδεικνυόταν καθημερινά διδασκάλισσά του, έκρινε ότι, σ' όλα τα άλλα, ήταν συνετό και αναγκαίο να «νικάται» από τον άνδρα της σύμφωνα με το «νόμο της συζυγίας». Γι' αυτό θεωρείται άξια θαυμασμού απ' το γιο της Γρηγόριο, αλλά περισσότερο άξιος θαυμασμού ήταν, κατά τη γνώμη του, ο πατέρας του που υπάκουε σ' αυτή θεληματικά.

Όταν πέθανε ο επίσκοπος της Ναζιανζού, η χριστιανική κοινότητα της περιοχής, κλήρος και λαός, ζητούσε επιμόνως απ' το Γρηγόριο, το σύζυγο της Νόννας ν' αναλάβει το επισκοπικό αξίωμα. Έτσι και κατά την επιθυμία του, ο Γρηγόριος χειροτονήθηκε διάκονος, κατόπιν πρεσβύτερος και τέλος έλαβε τον τρίτο βαθμό της ιεροσύνης: έγινε αρχιερέας-επίσκοπος το έτος 328. Κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο στην Εκκλησία μπορούσαν ν' αναδειχτούν επίσκοποι και έγγαμοι κληρικοί. Αργότερα, με την Πενθέκτη Σύνοδο του 691 στην Κωνσταντινούπολη, η Εκκλησία θέσπισε την αγαμία των επισκόπων της. Από τότε μέχρι τις μέρες μας στον επισκοπικό βαθμό προάγονται κατά διάταξη της Πενθέκτης Συνόδου μόνο οι άγαμοι κληρικοί ή οι «εις χηρείαν περιελθόντες». Ο Γρηγόριος, ως σύζυγος της Νόννας και επίσκοπος, «κατά πρώτον εξημέρωσε τα ήθη των ανθρώπων, όχι δύσκολα με λόγους ποιμαντικής σοφίας, αλλά κυρίως με το να προβάλλει ως υπόδειγμα τον εαυτό του, ωςάν ένα ανδριάντα πνευματικόν, σμιλευμένο έτσι ώστε να αποδίδει την ωραιότητα κάθε άριστης πράξεως. Έπειτα, αφού επιδόθηκε στη σύντομη μελέτη των θείων λόγων, μολονότι ήταν οψιμαθής σε όλα αυτά, συγκέντρωσε μέσα σε λίγο χρόνο τόση σοφία, ώστε σε τίποτε να μην υστερεί από εκείνους που είχαν υπερβολικά κοπιάσει».

Η οικογένεια της Νόννας ανήκε στην τάξη των μεγάλων γαιοκτημόνων και, επομένως, είχε ανάλογη περιουσία: «κατείχεν οίκον και κτήσιν σύμμετρον». Είχε κτήμα μεγάλο στην ωραία τοποθεσία της Τιβερίνης. Το μεγάλο πρόβλημα της Νόννας ήταν όμως η ατεκνία. Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, εκφράζοντας ως εμπνευσμένος ποιητής τη λαχτάρα, τις προσευχές και τα ταξίματα της μητέρας του, γράφει: «Αρσενικό παιδί θερμά ποθώντας

Στο σπίτι της να δει-πολλών κοινή λαχτάρα-

Προσεύχεται στο Θεό παρακαλώντας
Να λάχει ότι ποθεί. Μα ως ήταν ασυγκράτητη
Προσφέρει δώρο αυτόν που γύρευε να λάβει
Ίδια θερμά προσφέροντας όσο ζητούσε.

Από την προσευχή δεν βγαίνει μ' άδεια χέρια».

Η προσευχή της έφερε ως καρπό το γιό της, κατά το έτος 329 μ. Χ., τον οποίο θεωρούσε ως «το δώρον του δεδωκότος Θεού», γι' αυτό και τον προσέφερε ολόψυχα σ' αυτόν «ως Σαμουήλ τινά νέον», όπως ποθούσε πριν να τον γεννήσει. Του δόθηκε μάλιστα το όνομα Γρηγόριος γιατί στα πρώιμα βυζαντινά χρόνια υπήρχε η συνήθεια ο πρωτότοκος γιος να λαμβάνει το όνομα του πατέρα. Το δεύτερο παιδί της, τη Γοργονία, η Νόννα τη φώναζε χαϊδευτικά στο σπίτι «Γοργόνιο», πράγμα που δηλώνει την τρυφερότητα με την οποία η μάννα αντιμετώπιζε την κόρη. Και επειδή η Νόννα πολύ ύστερα απ' το γάμο της γέννησε τα παιδιά της, ο γιος της Γρηγόριος, ηλικιωμένος πλέον, τη χαρακτηρίζει «Σάρραν οψίτοκον» και τους δυο γονείς του προσονομάζει «Αβραάμ και Σάρρα», και τον εαυτό του αποκαλεί Ισαάκ.

Η Νόννα θεωρούσε άριστο και πρωταρχικό τρόπο παιδοτροφίας και διαπαιδαγώγησης τη διδαχή, προφορική και γραπτή, της Αγίας Γραφής. Εξάλλου και η ίδια, ως παιδούλα στο πατρικό της σπίτι, τη διδάχτηκε με τον ίδιο τρόπο απ' τους ενάρετους γονείς της Φιλτάτιο και Γοργονία.

Είναι γνωστή η άποψη του Ιωάννου του Χρυσοστόμου για τη σωστή διαπαιδαγώγηση των χριστιανών που συμπυκνώνεται στα ακόλουθα: «αύτη μάλιστα η ηλικία τούτων δείται των ακουσμάτων. Απαλή γαρ ούσα, ταχέως εναποτίθεται τα λεγόμενα, καθάπερ τινός σφραγίδος της ακροάσεως εν κηρώ τη διανοία τη τούτων εντυπωμένης. Άλλως τε και ο βίος αυτοίς τότε αρχήν έχει προς κακίαν αποκλίνει ή αρετήν».

«Οι γονείς μου», έγραψε αργότερα ο γιος τους Γρηγόριος, «καλώς και δικαίως αμφοτέροις τοις γένεσιν εμερίσθησαν. Ο μεν ανδρών είναι κόσμος, η δε γυναικών, και ου κόσμος μόνον, αλλά και αρετής υπόδειγμα». Η Νόννα, γυναίκα δραστήρια και ενάρετη, εργατική και οικονόμα, προβλεπτική και ευλαβής νοικοκυρά, έκανε όλες τις δουλειές του σπιτιού αγόγγυστα, παρ' ότι ήταν ευκατάστατη. Η ρόκα και το αδράχτι ήταν συχνά-πυκνά στα χέρια της και οι χτύποι του αργαλειού της η καλύτερη μουσική της. Ο Γρηγόριος εκθειάζοντας τις γυναικείες αρετές της και προβάλλοντάς την ως αξεπέραστο πρότυπο γυναικείας συμπεριφοράς, αποδίδει, με τον προσφιλή, ποιητικό του τρόπο, το φοβερά περιοριστικό στερεότυπο του γυναικείου φύλου της πρώιμης βυζαντινής περιόδου ως ακολούθως: «Στολίδι στις γυναίκες είναι ο τρόπος.

Σπίτι να μένουν πιο πολύ και θεία λόγια να μελετούν,

Η ρόκα κι ο αργαλειός, αυτό είναι δώρο στις γυναίκες».

Η Νόννα φρόντιζε για το σπίτι της όπως και για την ψυχή της και τις ψυχές των δικών της ανθρώπων. Δεν έχανε το χρόνο της σε φλυαρίες και άσκοπες συζητήσεις με άλλες γυναίκες, «ουδέ...ήλθε βέβηλον έπος», δηλαδή δεν εξήλθε απ' το στόμα της βέβηλος-άπρεπος λόγος. Δεν έκανε ούτε δεχόταν ανωφελείς επισκέψεις, ούτε πάλι άφησε να την επηρεάσει η κοσμική ζωή των συμπατριωτών της. Κατόρθωσε να

μην περάσει από ακάθατο, μολυσμένο-μιαρό από την αμαρτία «σπίτι», ούτε ακόμη να δεχτεί να το αντικρίσει αντίθετα απ' τις υπαγορεύσεις της συνειδήσεώς της. Ούτε με διηγήματα ελληνικά-ειδωλολατρικά ή θεατρικά τραγούδια να «μολύνει» την ακοή της ή τη γλώσσα που δέχεται τα θεία να κατονομάζει. «Διότι τίποτε το ανίερο δεν αρμόζει στα ιερά», καταλήγει ο γιος της Γρηγόριος. Και συνεχίζει στο αφιερωμένο στη μητέρα του ποίημα: «Άλλη φημίζεται για κόπους της μέσα στο σπίτι,

Άλλη για την ομορφιά αλλά και τη φρονιμάδα της,
Άλλη για έργα ευσεβείας ή γι' ασθένειες στο σώμα,
Ή για δάκρυα, για προσευχή, για περίθαλψη πτωχών.
Μα η Νόννα καλοτυγχίζεται για όλα».

Στα έργα της φιλανθρωπίας η Νόννα είχε ως βοηθό και συμπαραστάτη το σύζυγό της. Τους ήταν κοινά τα χρήματα και η προθυμία του να προσφέρουν στους πάσχοντες και τους θλιβομένους.

Συναγωνιζόντουσαν κι οι δυο τους για το καλύτερο. Στη Νόννα ο σύζυγός της είχε παραχωρήσει μεγάλη ελευθερία στο να δίνει απλόχερα χρήματα στους φτωχούς γιατί ήταν εξαιρετική και συνετή «οικονόμος». Ιδιαίτερα για τις πονεμένες και βασανισμένες γυναίκες η Νόννα έγινε «έρμα», δηλαδή στήριγμα, όπως επίσης και για τα ορφανά παιδιά: «Τις δε ορφανών και χηρών αμείνων εγένετο παραστάτις; Τις δε πενθούσι τας συμφοράς ούτω συνυπεκούφισε;».

Συχνά η Νόννα παρατηρούσε στην περιοχή της οικογένειες διαλυμένες, ταραγμένες, χωρίς γαλήνη κι ομόνοια, παρ' ότι ήταν πλούσιες και με πολλά υλικά αγαθά. Αιτία, κατά τη γνώμη της, γι' αυτή τη θλιβερή κατάσταση, ήταν η «αμαρτία» που γυναίκες και άνδρες άφηναν να τους κυριεύσει: Οι άνδρες, ως φιλάργυροι, σκληροί, φιλόδοξοι και εγωιστές, ως λοιδωροι, μέθυσοι, βλάσφημοι και υβριστές, δημιουργούσαν στα σπίτια τους μάχες και συγκρούσεις, που κατέληγαν στην ανατροπή της οικογένειας, ακόμη και σε στυγερά εγκλήματα. Απ' την άλλη μεριά, οι γυναίκες ως φιλόνικες, πολύλογες, περήφανες και γλωσσομάχες, αδιάφορες πολλές φορές για τα οικογενειακά τους καθήκοντα, περιφερόμενες στην αγορά κι όχι εργαζόμενες στο σπίτι τους, γίνονταν αφορμή διαπληκτισμών και αναστατώσεων στην οικογένειά τους. Αλλά και τα μεγάλα παιδιά της οικογένειας, πολλές φορές, με τις κακίες, τα πάθη τους και τις διάφορες ατασθαλίες τους αναστάτωναν την οικογένειά τους. Πολλές απ' τις «νοσηρές» αυτές σκηνές η Νόννα αντίκρυζε αυτοπροσώπως ή τις πληροφορούνταν απ' άλλους και στενοχωριόταν για την κρίση στο θεσμό του γάμου, παρά τις χριστιανικές αρχές των ανθρώπων της εποχής της.

Ο μικρότερος γιος της Νόννας, ο Καισάριος, ξεπερνούσε από μικρός τους συμμαθητές του στην ταχύτητα και την έκταση της αφομοιώσεως των μαθημάτων του, γι' αυτό και η οικογένειά του τον καμάρωνε. Στην εποχή του υπήρχε η συνήθεια να στέλνουν οι εύποροι γονείς τα παιδιά τους, ύστερα από τα εγκύκλια μαθήματά τους, για ευρύτερες σπουδές σε άλλες πόλεις, οι οποίες ήταν κέντρα και εργαστήρια ανώτατης παιδείας. Έπρεπε λοιπόν κι οι δυο φιλομαθείς γιοι της Νόννας, αφού κι οι ίδιοι το ήθελαν να μεταβούν σε πόλεις μακρινές για να σπουδάσουν

διάφορες και πολλές επιστήμες. Αποφασίστηκε αυτή η αναγκαία «ξενιτιά» για το καλό τους. Όμως οι κίνδυνοι που τους παραμόνευαν και οι κόποι που τους περίμεναν στους άγνωστους τόπους των σπουδών τους προκαλούσαν στη μητέρα τους εύλογη ανησυχία. Ξένοι τρόποι ζωής και αντίληψης θα πρόβαλλαν για τους δυο νέους που για πρώτη φορά απομακρύνονταν απ' το ασφαλές λιμάνι της οικογένειας. Σχετικά με το ζήτημα, μας πληροφορεί ο Γρηγόριος ο Θεολόγος: «Αλλ' επειδή γε αποδημίας καιρός εδόκει, και τότε πρώτον απ' αλλήλων εσχίσθημεν. Εγώ μεν τοις κατά Παλαιστίνην εγκαταμείνας παιδευτηρίοις, ανθούσι τότε κατά ρητορικής έρωτα, ο δε την Αλεξάνδρου πόλιν καταλαβών, παντοίας παιδεύσεως και τότε και νυν ούσαν τε και δοκούσαν εργαστήριον».

Στη μεγάλη πόλη της Αλεξάνδρειας ο φιλομαθής και ταλαντούχος Καισάριος σπούδασε όλες σχεδόν τις επιστήμες. Ο αδελφός του Γρηγόριος, μιλώντας για τις αξιόλογες σπουδές του αδελφού του, γράφει: «Όλη, όση σοφία κατακτά ο δυνατός νους του ανθρώπου, στη γεωμετρία, στη θέση των άστρων (αστρονομία), στους αγώνες της λογικής τέχνης, στη γραμματική και στην ιατρική και στην ρητορείας το πάθος, όλη ο Καισάριος μόνος με τον φτερωτό νουν του κατέκτησε». Ο Καισάριος απ' την Αλεξάνδρεια, όπου έμεινε αρκετό διάστημα, έστειλε μηνύματα στην οικογένειά του για τη ζωή του και χαιρόταν πολύ όταν κι αυτός λάμβανε νέα της. Τελειώνοντας τις εκεί σπουδές του, έφυγε για την Κωνσταντινούπολη, όπου προσκλήθηκε, ως σοφός επιστήμονας, για να προσφέρει τις υπηρεσίες του στον αυτοκρατορικό οίκο. Εκεί εκτιμήθηκε ως σπουδαίος γιατρός αλλά και ως ενάρετος άνθρωπος. Για τη σταδιοδρομία του στη Βασιλεύουσα γράφει χαρακτηριστικά ο αδελφός του Γρηγόριος: «Φτάνοντας στην πρωτεύουσα, λαμβάνει θέση αμέσως στην πρώτη σειρά των γιατρών, χωρίς να χρειαστεί πολύ κόπο. Άρκεσε να δείξει την κατάρτισή του μονάχα, ή καλύτερα ένα σύντομο πρόλογο απ' αυτήν, και αμέσως συγκαταλέγεται ανάμεσα στους φίλους του βασιλέως και δέχεται τις πιο μεγάλες τιμές. Θέτει στη διάθεση της πολιτείας την τέχνη της φιλανθρωπίας χωρίς αμοιβή, επειδή είχε υπόψη ότι δεν βοηθά την πρόοδο της καλής φήμης μας τίποτε άλλο όσον η αρετή... Τον θεωρούσαν άξιον για την μεγάλη θέση που είχε και για μεγαλύτερη ακόμη μελλοντικά και οι ίδιοι οι Βασιλείς και οι αμέσως έπειτα από αυτούς άρχοντες... Είχε πολλά και μεγάλα πλεονεκτήματα αλλά θεωρούσε μεγαλύτερη τιμή να είναι και να λέγεται χριστιανός». Ο Γρηγόριος, ο μεγαλύτερος γιος της Νόννας, πήγε κατ' αρχάς να σπουδάσει στην Καισάρεια της Καππαδοκίας, όπου γνωρίστηκε με το Μ. Βασίλειο. Ύστερα πήγε στην Καισάρεια της Παλαιστίνης για σπουδές ιδίως στη Ρητορική. Από κει μετέβη κι αυτός στην Αλεξάνδρεια, όπου γνώρισε τον Πατριάρχη Αθανάσιο και τον μέγα ασκητή Αντώνιο. Αφού τελείωσε κι εκεί τις σπουδές του, αναχώρησε γύρω στο 350 για την πόλη της σοφίας, την Αθήνα, προκειμένου να ολοκληρωθεί πνευματικά. Το θαλασσινό του ταξίδι απ' την Αλεξάνδρεια στον Πειραιά ήταν δραματικότατο και δεν το ξέχασε ποτέ. Εκείνες τις μέρες ο καιρός δεν ήταν κατάλληλος για ταξίδια. Επειδή όμως βρήκε αιγινήτικο πλοίο με πλήρωμα ελληνικό, αποφάσισε να ταξιδέψει για την Ελλάδα. Όταν όμως

το πλοίο ξανοίχτηκε στο πέλαγος, το χτύπησε φοβερή, πρωτοφανής κακοκαιρία. Όλοι φοβήθηκαν ότι θα πνιγούν. Ο Γρηγόριος, όμως, φοβόταν περισσότερο το θάνατο της ψυχής του: μέχρι τότε δεν είχε βαπτισθεί και κινδύνευε να χαθεί αβάπτιστος. Οι περισσότεροι χριστιανοί στην εποχή του βαπτίζονταν σε μεγάλη ηλικία, εξ'αίτιας του μεγάλου σεβασμού που έτρεφαν στο μυστήριο του Βαπτίσματος, και συναισθανόμενοι την πνευματική ωριμότητα και την ευθύνη που έπρεπε να έχει ένας συνειδητός χριστιανός. Γι' αυτό ο Γρηγόριος παρακαλούσε το Θεό να του δώσει μικρή προθεσμία ζωής, προκειμένου να προφτάσει να βαπτισθεί. Μάλιστα υποσχέθηκε, αν τελικά σωζόταν, να γίνει ιερέας όπως επιθυμούσε κι η μητέρα του. Να πως περιέγραψε την αναπάντεχη θαλασσινή του περιπέτεια:

«Από μανιασμένους ανέμους αγριεμένο πέλαγος από την Αιγυπτιακή στην Αχαϊκή γη ταξιδεύοντας συνήντησα, ανατολικά του Ταύρου που μεγάλη φρίκη νιώθουν γι' αυτόν οι ναύτες... Εκεί εγώ είκοσι ολόκληρες νύχτες και ημέρες στου караβιού την πρύμνη πεσμένος τον ουράνιον Θεόν φώναζα με προσευχές. Αφροκοπούσε το κύμα επάνω στο πλοίο, με βουνά και σκοπέλους όμοιο από τη μια και την άλλη και πολύ έμπαινε στο κύτος. Χτυπιόνταν ξάρτια και πανιά και σφύριζε στους φλόκους ο άνεμος διαπεραστικά. Μαύρος απ' τα σύννεφα ο ουρανός και οι αστραπές τον καταφώτιζαν κι από βροντές δυνατές δονούνταν ολούθε. Τότε αφέθηκα στον Θεόν. Και ξέφυγα από την θάλασσα την αγριεμένη που γαλήνεψε με άγιες υποσχέσεις.

...εγώ έτρεμα, γιατί δεν είχε ακόμα η ψυχή μου δεχθεί το ουράνιο χάρισμα, όταν με το Βάπτισμα έλκεται στους ανθρώπους η Χάρις και η λάμψις του Αγίου Πνεύματος». Όταν αργότερα κι αφού σώθηκε, ο Γρηγόριος συνάντησε τους γονείς του και τους αφηγήθηκε τη μεγάλη του θαλασσινή περιπέτεια και τον κίνδυνο να πνιγεί, εκείνοι του εκμυστηρεύτηκαν πως προαισθάνθηκαν την αγωνία του. Ο Γρηγόριος γράφει σχετικά στον επιτάφιο Λόγο προς τον πατέρα του: «Κινδύνευα να χαθώ, άθλιος και αβάπτιστος μέσα στα θανατηφόρα νερά, ενώ ποθούσα το πνευματικό νερό. Και γι' αυτό φώναζα, θερμοπαρακαλούσα... Αυτό ήταν που πάθαινα εγώ και που το υπέφεραν μαζί μου και οι γονείς μου, μετέχοντας στην αγωνία μου με φαντασία νυχτερινή. Και μου έστειλαν τη βοήθειά τους απ' τη γη, καταπραΰνοντας με την προσευχή τους τα κύματα, όπως διαπιστώσαμε αργότερα συνδυάζοντας τις μέρες, όταν επέστρεψα».

Ο Γρηγόριος στην Αθήνα παρέμεινε έξι χρόνια σπουδάζοντας με το φίλο του Βασίλειο. Σε ηλικία τριάντα ετών αναχώρησε για τη Ναζιανζό. Στο γυρισμό πέρασε απ' την Κωνσταντινούπολη, όπου συνάντησε τον αδελφό του Καισάριο, και αποφάσισαν να επιστρέψουν μαζί στην ιδιαίτερή τους πατρίδα, προς μεγάλη χαρά της μητέρας τους Νόννας. Η Νόννα βέβαια φρόντιζε, εν τω μεταξύ, να γίνει καλή νοικοκυρά η μοναχοκόρη της Γοργονία. Δεν την άφηνε ποτέ χωρίς δουλειά, αν και μονάκριβη. Της έμαθε να ζώνεται την ποδιά, να κεντά, να στολίζει το σπίτι, ώστε να την αντικαθιστά επαξίως σ' όλες τις δουλειές του σπιτιού.

Με την πάροδο του χρόνου η Γοργονία έγινε πιστό αντίγραφο της μητέρας της: απλή, στολισμένη με σωφροσύνη, γυναίκα του σπιτιού σεμνή και ντροπαλή, σκληραγωγημένη από την προσπάθεια στους αγώνες του σπιτιού αλλά και στις πνευματικές ασκήσεις και στα έργα ιεραποστολής και φιλανθρωπίας. Απαραίτητο πλούτο για μια γυναίκα θεωρούσε η Γοργονία το θησαυρό των αρετών: «Ενώ γνώριζε τα πολλά και ποικίλα εξωτερικά στολίδια των γυναικών, δεν θεωρούσε τίποτε πολυτιμότερο απ' τον εσωτερικό στολισμό. Ένα ερώτημα της ήταν αγαπητό, το ερώτημα της αιδημοσύνης, και μία λευκότητα, η λευκότητα της εγκράτειας».

Τελικά η Γοργονία παντρεύεται νέο ηθικό και ενάρετο, τον Αλύπιο, και καθιστά το καινούριο της σπίτι «εντευκτήριο» των πιστών χριστιανών, τους οποίους «εδεξιούτο τη αιδοί και τοις κατά Θεόν διαβήμασιν...θύρα δε αυτής παντί ελθόντι ηνέωκτο. Έξω δε ουκ ηυλίζετο ξένος...οφθαλμός ην τυφλών, πους δε χωλών, μήτηρ δε ορφανών». Με τον τρόπο αυτό, προσθέτει ο αδελφός της Γρηγόριος, «όχι μόνο από γυναίκες αλλά κι από άνδρες πολύ δυνατούς ανεδείχθη πιο ανδρική...και στην φρόνιμη ένταση της ψαλμωδίας και στη μελέτη των θεϊκών λόγων και στην κλίση των σκελετωμένων γονάτων, που φαίνονται σαν κολλημένα στο έδαφος, και στο δάκρυ που καθαρίζει την ακαθαρσία με συντριβή της καρδιάς και πνεύμα ταπεινό και στην προσευχή που μεταφέρει στα άνω και σε νου σταθερό και μεταρσιωμένο. Σ' όλα αυτά ή σε κάτι απ' αυτά, ποιος άνδρας ή γυναίκα μπορεί να καυχηθεί ότι την έχει ξεπεράσει;».

Όταν ο Γρηγόριος επέστρεψε στη Ναζιανζό απ' τις σπουδές του, αμέσως βαπτίστηκε και αποσύρθηκε στην έρημο, σ' ένα ωραιότατο οικογενειακό κτήμα του φίλου του Βασιλείου, κοντά στον Ίρι ποταμό, όπουμόναζε ο Βασίλειος. Εκεί έμειναν και οι δυο αρκετό χρόνο ως συνασκητές για βαθύτερη μελέτη των Γραφών και πνευματική κατάρτιση. Όμως, επειδή ο πατέρας του, επίσκοπος Ναζιανζού, είχε ήδη φτάσει σε γεροντική ηλικία και παράλληλα με πολύ κόπο αντιμετώπιζε λεπτά θεολογικά θέματα, που τάραζαν τότε την Εκκλησία εξ' αιτίας των αιρέσεων, είχε ανάγκη από έναν ικανό βοηθό του τύπου του γιου του Γρηγορίου. Έτσι, και λόγω της επιθυμίας των γονιών του και λόγω της πρότερης υπόσχεσής του, ο Γρηγόριος γίνεται ιερέας, απολογούμενος γι' αυτή του την απόφαση στον Λόγο του για τη «φυγή» του στον Πόντο με τα παρακάτω λόγια: «Βέβαια, είμαι προσκεκλημένος εκεί ήδη από τη νεότητά μου, για να πω κάτι το οποίο αγνοούν οι περισσότεροι, και έχω προοριστεί για το Θεό ήδη από την κοιλιά της μητέρας μου και έχω δοθεί ως δώρο σ' αυτόν από υπόσχεση-πόθο της μητέρας μου, και έπειτα γι' αυτό έχω βεβαιωθεί από τους κινδύνους, τους οποίους πέρασα. Κι ο πόθος μου αυξήθηκε μ' αυτά και στερεώθηκε η απόφασή μου να αφιερώσω τα πάντα σε Εκείνον, ο οποίος με εξέλεξε και με έσωσε. Περιουσία, αξιώματα, καλοπέραση, όλα αυτά δηλαδή τα οποία μία μόνο χαρά μου προσέφεραν, το ότι τα περιφρόνησα και προτίμησα αντί γι' αυτά το Χριστό.

«Υποχωρώντας» λοιπόν ο Γρηγόριος στις παρακλήσεις του πατέρα του αλλά και «εις την επιθυμίαν των Ναζιανζηνών», δέχθηκε την ιερατική

κλίση, χειροτονούμενος διάκονος και πρεσβύτερος πιθανώς κατά τα τέλη του 361 ή 362μ.Χ. : Η σκηνή που εκτυλίχτηκε στην εκκλησία είναι πραγματικά μοναδική στην Εκκλησιαστική Ιστορία: Επίσκοπος πατέρας να χειροτονει το γιό του σε διάκονο και την επομένη σε πρεσβύτερο! Κατά τη χειροτονία ο πατέρας συγκινήθηκε πολύ και «καυχώμενος εν Κυρίω» είπε προς το πλήθος των εκκλησιαζόμενων πιστών:

«Εγώ ο ίδιος σήκωσα ναό στο Θεό κι έδωσα ιερέα τον Γρηγόριο, που τον καταυγάζει η αγία Τριάδα, της αλήθειας κήρυκα μεγαλόφωνο, ποιμένα του λαού νέο, της μιας και της άλλης σοφίας κορυφαίο. Παιδί μου, στ' άλλα άμποτε να γίνεις ανώτερος από τον πατέρα σου και στην πραότητα ισάξιος.

Παραπάνω να ζητήσω δεν είναι σωστό.

Είθε να φτάσεις σε βαθιά γηρατεία, παίρνοντας ως οδηγό σου, ευνοημένε, εμένα».

Ως ιερέας ο Γρηγόριος βοήθησε πολύ τον πατέρα του στα επισκοπικά του καθήκοντα για ένα διάστημα. Όμως επειδή αγαπούσε την έρημο, αποχώρησε και πάλι στον Πόντο με το φίλο του Βασίλειο. Ωστόσο, ο γέρο-επίσκοπος πατέρας του δεν μπορούσε να υπομένει τη μόνωση και τις πολλές ευθύνες. Γι' αυτό έστειλε πολλές παρακλητικές επιστολές προς το Γρηγόριο, στις οποίες του ζητούσε να επανέλθει. Αυτός επέστρεψε στη Ναζιανζό, γιατί θεώρησε την παρακοή ενοχή. Από τότε έμεινε κοντά στον πατέρα του κι έγινε το δεξί του χέρι στις υποθέσεις της επισκοπής. Όλο το βάρος των εργασιών σχεδόν έπεσε στους ώμους του επί μια δεκαετία: διοίκηση, έργα ευποίας, κήρυγμα για το οποίο ήταν ο πλέον κατάλληλος.

Ο φίλος του Βασίλειος είχε γίνει ήδη επίσκοπος Καισαρείας και το Γρηγόριο τον επέλεξε ως επίσκοπο Σασίμων, μικρού και άνυδρου χωριού αλλά, ταυτόχρονα και θορυβώδους. Ο Γρηγόριος στην αρχή δεν ήθελε ν' αναλάβει μια τέτοια ευθύνη, αλλά τελικά υπέκυψε στην πίεση του Βασιλείου, όπως και στις υποδείξεις και στην επιθυμία του πατέρα του. Και το έτος 372μ.Χ., λίγο πριν το Πάσχα, χειροτονήθηκε επίσκοπος Σασίμων. Ο Γρηγόριος στο Ποίημά του ΙΑ' «περί τον εαυτού βίον» μας πληροφορεί, με τρόπο ποιητικό και αισθαντικό, για την ικεσία του πατέρα του:

« Πρώτα ο πατέρας αρχίζει τον αγώνα να με εγκαταστήσει στα Σάσιμα...

Απλώνοντας τα χέρια του και την γενειάδα αυτήν μου αγγίζοντας, τι λόγια ήταν αυτά που μου έλεγε;

Παρακαλούσε, ω από τους γιους αγαπητότατε, ο πατέρας τον νέο, πατέρας γέροντας, τον υπηρέτη ο κύριος από φύση και διπλό νόμο.

Χρυσάφι δεν ζητώ, γιε μου, πετράδι ή ασήμι, ούτε παχιά χωράφια, κι όσα τρυφή φέρνουν.

Δίπλα στον Ααρών και στον Σαμουήλ να σε θρονιάσω ποθώ, παραστεκόμενο του Θεού μου τιμημένο.

Την ποιμενική φλογέρα μέσα στα χέρια σου έβαλα

εγώ ο Γρηγόριος και συ, παιδί μου,

με γνώση να την παίζεις και ν' ανοίξεις σ' όλους τις θύρες της ζωής.

Κι άμποτε στον τάφο του πατέρα σου να μπεις γεμάτος χρόνια». Ο τελευταίος αδελφός του Γρηγορίου, ο Καισάριος, «τεκέων πύματος», «ήταν έξοχος στους λόγους, υπέροχος στα βασιλικά ανάκτορα, αστραπή που έλαμπε ως τα πέρατα της γης». Στην Κωνσταντινούπολη που ήταν τότε «η προκαθεζομένη πόλις της Ευρώπης» του πρότειναν δημόσια αξιώματα, γάμο με κοπέλα πρώτης σειράς της πόλεως και το να γίνει μέλος της Συγκλήτου. Ο Γρηγόριος γράφει για τον αγαπημένο του αδελφό Καισάριο:

«Έλαμπε σαν αστέρι φωτεινό, τιμημένο πρόσωπο, είχες τα πρωτεία στη σοφία και στην αξιαγάπητη συμπεριφορά, και γύρω σου πολλούς δυνατούς και αγαπητούς συντρόφους. Σε πολλούς βρήκες θεραπεία στο σώμα τους από βασανιστικές ασθένειες και σ' άλλους πάλι βρήκες κατάλυση της φτώχειας τους, πράξη θαυμασία».

Ο Καισάριος, έξοχος για την ομορφιά του, τη σοφία και τη φιλία του με το βυζαντινό αυτοκράτορα, διατήρησε τη θέση του ως γιατρός της αυλής και μετά την ενθρόνιση του Ιουλιανού του Παραβάτη, το έτος 361μ.Χ. Βέβαια, δεν υπέκυψε στις πιέσεις του να απαρνηθεί το Χριστιανισμό και παραιτήθηκε απ' τη θέση του, παρ' ότι ο Ιουλιανός τον ήθελε ως γιατρό στο Παλάτι. Ο Καισάριος επέστρεψε στην οικογένειά του και η σθεναρή του στάση χαροποίησε πολύ τους γονείς και τα αδέρφια του. Ύστερα όμως απ' το θάνατο του Ιουλιανού το 362μ.Χ. επανήλθε στην Κωνσταντινούπολη και επί αυτοκράτορος Ουάλεντος και Ουαλεντινιανού(364-378μ.Χ.) διορίστηκε «επιμελητής των θησαυρών και ταμίας των δημοσίων χρημάτων» στη Νίκαια της Βιθυνίας. Εκεί, κατά το έτος 368μ.Χ., συνέβη ισχυρότατος καταστρεπτικός σεισμός απ' τον οποίο ο Καισάριος σώθηκε ως εκ θαύματος. Τότε, και με αφορμή αυτή τη δύσκολη στιγμή της ζωής του, αποφάσισε άγαμος να εισέλθει στον κλήρο, όπως επιθυμούσε και ο αδελφός του Γρηγόριος. Δυστυχώς, όμως, δεν πρόφτασε να πραγματοποιήσει τον πόθο του γιατί τον πρόλαβε ο θάνατος. Πέθανε νέος σε ηλικία 37 ετών. Ως κεραυνός εν αιθρία έφτασε στην οικογένειά του η θλιβερή είδηση. Κι ο Γρηγόριος, εκφράζοντας τα συναισθήματά του στην δύσκολη αυτή περίσταση, έγραψε:

«Ξέφυγες των τρομακτικών σεισμών τη βαρυστένακτη απειλή, όταν έγινε χώμα η πόλις της Νικαίας.

Άφησες τη ζωή σου στην οδυνηρή αρρώστια.

Ω νιάτα φρόνιμα, ω σοφία, πανέμορφε Καισάριε!»

Το λείψανο του Καισαρίου μεταφέρθηκε από τη Νίκαια της Βιθυνίας στην Αριανζό για να ταφεί στον λαξευμένο οικογενειακό τάφο, που ανέμενε να δεχτεί πρώτους τους ηλικιωμένους γονείς του αδικοχαμένου νέου.

Δυστυχώς λίγο αργότερα και η Γοργονία, η μοναχοκόρη της οικογένειας, ασθενεί σοβαρά και βασανιστικά. Παρά τις προσπάθειες για θεραπεία της ο Γρηγόριος μας πληροφορεί πως: «υπέφερε στο σώμα και πονούσε διαρκώς, η ασθένειά της ήταν απ' τις πιο ασυνήθιστες και αλλόκοτες. Ξαφνικά πύρωμα σ' όλο το σώμα της σαν

από κοχλασμό και βράσιμο του αίματος, έπειτα πάγωμά του και νάρκωση, απίστευτο χλώμιασμα και παράλυση του νου και του σώματος. Κι αυτό όχι ύστερα από μακρά διαστήματα, αλλά κάποτε με αδιάκοπη συνέχεια. Δεν πιστεύαμε ότι ήταν ανθρώπινο το κακό και δεν έφταναν οι τέχνες των γιατρών που με πολύ επιμέλεια σκέφτονταν για τη φύση της ασθένειάς της, και καθένας ιδιαίτερα αλλά και όλοι μαζί από κοινού».

Παρά τη σοβαρή της αρρώστια, η Γοργονία «ασκούσαν» σκληρά. Ο αδελφός της Γρηγόριος μας μεταφέρει, έκθαμβος, τις ευσεβείς και καταπονητικές ενασχολήσεις της: «Ω νύκτες χωρίς ύπνο, ω ψαλμωδία και ορθοστασία που άρχιζε πρωί και στο πρωί κατάληγε...Ω πηγές των δακρύων που σπέρνονται στη θλίψη για τον θερισμό της χαράς. Ω βοή νυκτερινή που περνά τα νέφη και φθάνει στον ουρανό. Ω φλόγα ψυχής που νικά το φόβο των νυκτερινών σκυλιών από την επιθυμία της προσευχής, που νικά το ψύχος, τη βροχή, τις βροντές, το χαλάζι, το ακατάλληλο της ώρας. Ω γυναικεία φύση που νίκησες την ανδρική για τον κοινό αγώνα της σωτηρίας και που έδειξες τον άνδρα και τη γυναίκα να διαφέρουν κατά το σώμα μόνο, όχι και κατά την ψυχή».

Σ' αυτή τη ζωή που...

«Τίποτε δεν μένει το ίδιο, ρέει με τον καιρό κι αλλάζει.

Παύει η νύχτα την ημέρα μα και η μέρα την νυχτιά.

Την χαρά διακόπτει η λύπη κι η χαρά τη συμφορά», η μητέρα του Γρηγορίου Νόννα αναδείχτηκε πονεμένη, υπομονετική και γενναία μέσα στις καταιγίδες και τρικυμίες των θλίψεων. Μέσα σε λίγο χρόνο, στο μικρό διάστημα των ετών 369-370μ.Χ., της άρπαξε ο θάνατος τα δυο μικρότερα παιδιά της, πριν κλείσουν τα σαράντα. Η Γοργονία μάλιστα ήταν ήδη μητέρα έξι παιδιών τη στιγμή του θανάτου της. Μετά από λίγους μήνες πέθανε ξαφνικά κι ο σύζυγός της Αλύπιος. Τα έξι εγγόνια της Νόννας, ορφανά από μάννα και πατέρα, εμψυχώνονταν απ' την παρουσία της γιαγιάς τους που στεκόταν ακατάβλητη στους αλληλοδιαδοχούς θανάτους των παιδιών της. Έτσι την έβλεπε να «μάχεται» στη ζωή της ο γιος της Γρηγόριος και την χαρακτήρισε «καρτερικωτάτην ούσαν γυναικών και ανδρικωτάτην». Ο ίδιος για τις πολλές δοκιμασίες της και την υπομονή της έγραψε: «Το πιο αξιοθαύμαστο απ' όλα αυτά είναι ότι ποτέ δεν έκανε την παραμικρή παραχώρηση στο σωματικό πόνο...ώστε ν' αφήσει κάποτε κραυγή γοερή πριν απ' την ευχαριστία ή ν' αφήσει να κυλήσει δάκρυ από τα βλέφαρά της που είχαν μυστικά σφραγιστεί, ώστε να κρατήσει πολύ πένθιμη στάση, μολονότι συχνά την βρήκαν πολλές θλίψεις, ακόμη και σε λαμπρές ημέρες. Γιατί είναι γνώρισμα ψυχής θεοφιλούς το να υποτάσσει στα θεία καθετί το ανθρώπινο».

Η κατοπινή ασθένεια του γηραιού πατέρα του Γρηγορίου, ο οποίος αναδείχτηκε πραγματικά βιβλική μορφή, αφού για 45 συνεχή έτη υπηρετούσε εκατόχρονος πια την εκκλησία, βασάνισε όλη την οικογένεια. Ο Γρηγόριος λοιπόν μας πληροφορεί σχετικά: «Ήταν άρρωστος και υπέφερε σωματικά...Υπέφερε και ήταν εποχή της αγίας και πανένδοξου γιορτής του Πάσχα, της βασίλισσας ημέρας των ημερών...Αυτή την εποχή συνέπεσε η ασθένειά του και ήταν η εξής με

δυο λόγια: Έως μέσα στα βάθη του τον έκαιε πυρετός δυνατός, τον άφηναν οι δυνάμεις του, από τα φαγητά είχε εμποδιστεί, είχε χάσει τον ύπνο του, είχε καταληφθεί από δυσφορία, τον συγκλόνιζαν οι σπασμοί. Το στόμα του ολόκληρο μέσα, στα πλάγια και στην υπερώα(ουρανόσκο) είχε γεμίσει με τόσο πολλά εξανθήματα, που του δημιουργούσαν τόση πίκρα και επέμεναν τόσο πολύ, ώστε μήτε το νερό δεν ήταν εύκολο να περάσει χωρίς κίνδυνο. Η τέχνη των γιατρών δεν έφερε αποτέλεσμα ούτε οι προσευχές των δικών του, που δεν έπαυσαν να παρακαλούν, ούτε κάθε είδος θεραπείας που χρησιμοποιούσαν. Αυτή ήταν η κατάσταση του, ανέπνεε κοφτά και απελπισμένα, δεν είχε συναίσθηση των γύρω του, είχε παραδοθεί στο θάνατο ολόκληρος».

Ο Γρηγόριος, επίσκοπος Ναζιανζού, πέθανε το έτος 374μ.Χ. Ο γιος του Γρηγόριος, παρηγορώντας την πονεμένη του μητέρα, της απηύθυνε, φιλοσοφημένα και τρυφερά, και με πολύ σεβασμό και αγάπη, τα παρακάτω λόγια: «Δεν είναι, μητέρα μου, ίδια η φύση του Θεού και των ανθρώπων ή μάλλον των θείων και επιγείων. Σ' εκείνα το αμετάβλητο και η αθανασία του ίδιου του είναι και όσα ανήκουν στο είναι. Επειδή τα πάγια πηγαίνουν με τα πάγια. Πως είναι τώρα τα δικά μας; Ρέουν και φθείρονται και παίρνουν κάθε τόσο διαφορετικές μεταβολές...Ο θάνατος προσφέροντας απαλλαγή από τα εδώ δεινά και μεταθέτοντας συχνά στην άνω ζωή, δεν γνωρίζω εάν θάνατος είναι με το αληθινό του όνομα και δεν είναι κατ' όνομα μόνο φοβερός, όχι όμως και στην πραγματικότητα. Και ότι παθαίνουμε είναι σχεδόν ένα παράλογο πάθος. Φοβόμαστε όσα δεν είναι φοβερά και αυτά που είναι άξια φόβου τα δεχόμαστε ως προτιμότερα. Η ζωή είναι μία, να αποβλέπεις προς τη ζωή. Κι ο θάνατος ένας, η αμαρτία, επειδή είναι ο όλεθρος της ψυχής. Τα άλλα, για τα οποία μεγαλοφρονούν μερικοί, είναι όνειρα που τα βλέπουμε να περιπαίζουν την πραγματικότητα και απατηλές φαντασίες της ψυχής. Εάν είναι αυτή η κατάσταση μας μητέρα, ούτε για τη ζωή θα μεγαλοφρονήσουμε ούτε για το θάνατο θα λυπηθούμε υπερβολικά. Τι φοβερό θα πάθουμε, αν μεταβαίνουμε από δω στην αληθινή ζωή και αν, απαλλαγμένοι απ' τις μεταστροφές, τους ιλίγγους, τους κόρους, την αισχρή φορολογία, βρεθούμε με όσα είναι σταθερά και δεν ρέουν, μικρά φώτα εμείς χορεύοντας γύρω απ' το μέγα φως;».

Αργότερα, όταν αρρώστησε βαριά και η Νόννα, ο Γρηγόριος αφηγείται κι αυτή τη δύσκολη κατάσταση: «...την έκαναν να υποφέρει πολλά πράγματα και το βαρύτερο όλων ήταν η ατροφία, δηλαδή η τέλεια εξάντληση και καταβολή δυνάμεων, ώστε να μη δέχεται καμιά τροφή, απ' την οποία κινδύνευε πολλές μέρες και δεν εύρισκε φάρμακο του κακού κανένα. Πώς λοιπόν την τρέφει ο Θεός; Δεν έβρεξε βέβαια μάννα, όπως παλιότερα στον Ισραήλ, ούτε έσπασε την πέτρα για να πηγάσει νερό στον διψασμένο λαό. Ούτε της έδωσε κόρακας φαγητό, όπως στον προφήτη Ηλία. Ούτε την χόρτασε με προφήτη μετέωρο(Δανιήλ, Βήλ και Δράκων 33), όπως τον Δανιήλ, που τον είχε πιάσει στο λάκκο προηγουμένως φοβερή πείνα. Με ποιο τρόπο λοιπόν την έθρεψε ο Θεός; Της φάνηκε ότι εγώ, ο φίλτατός της, (ακόμη και στο όνειρό της κανένα άλλο δεν προτιμούσε από μένα) την επισκέφθηκα βιαστικά εν καιρώ νυκτός με πανέρι και ψωμιά εξαιρετικά

και, αφού τα ευλόγησα και τα σφράγισα, όπως συνήθιζα, της έδωσα να φάει, να πάρει δύναμη και ν' αναρρώσει. Το όνειρο της νύχτας έγινε πραγματικότητα. Έπειτα από αυτό συνέρχεται και δημιουργούνται οι καλύτερες ελπίδες. Πρόκειται για ολοφάνερο σημείο. Όταν με τον ερχομό της μέρας εισήλθα στο δωμάτιό της, με την πρώτη ματιά την είδα πιο εύθυμη απ' ότι άλλοτε. Την ρώτησα έπειτα πως πέρασε τη νύκτα, τι ήθελε να της κάνω και τα συνηθισμένα. Εσύ μου έδωσες φαγητό, είπε, παιδί μου, με προθυμία και αγάπη πολλή και τώρα με ρωτάς πως αισθάνομαι; Πολύ καλά και πολύ ήσυχα. Συνάμα μου έκαναν νεύμα οι θεραπεύτριες να μην της φέρω αντίρρηση, μη λυπηθεί και καταβληθεί όταν μάθει την αλήθεια».

Ο Γρηγόριος, ως στοργικός γιος, γηροκόμησε τη μητέρα του όσο μπορούσε καλύτερα. Ο ίδιος, καυχώμενος εν Κυρίω, γράφει: «...εστήριζον εκ παντός σθένους. Εχειραγώγουν, ως εμαυτώ δεξιόν θείναι το γήρας, γήρας ιλεούμενος. Θεριζομεν γαρ οία περ και σπείρομεν». Κατά την αντίληψή του, το καθήκον προς τους γέροντες γονείς ήταν ιερό: «Αυτούς εγώ γηροκομούσα και τους περιποιούμουν στα παθήματά τους και οι ελπίδες γλύκαιναν την ψυχή μου ότι κάτι άριστο εκτελώ και εκπληρώνω ένα φυσικό χρέος». Μάλιστα για το ίδιο ζήτημα, ο Μ. Βασίλειος, επιστήθιος φίλος του Γρηγορίου, προβάλλει ένα εύγλωττο παράδειγμα απ' τη ζωή των πουλιών: «Εκείνο που κάνουν οι πελαργοί, δεν απέχει πολύ από τη λογική σκέψη... Η πρόνοια που λαμβάνουν οι πελαργοί για όσους απ' αυτούς γηράζουν, είναι αρκετή να κάνει τα παιδιά μας να αγαπούν και να φροντίζουν τους γονείς τους, εάν την προσέξουν. Διότι, εξάπαντος, δεν είναι κανείς τόσο ελλιπής στη φρόνηση, ώστε να μη θεωρεί άξιο αισχύνης το ότι υστερεί κατά την αρετή και από αυτά τα αλογώτατα πτηνά. Οι πελαργοί, λοιπόν, όταν λόγω του γήρατος πέσουν τα φτερά του πατέρα τους στέκονται γύρω του και τον ζεσταίνουν με τα δικά τους φτερά, του φέρνουν άφθονη τροφή, και τον βοηθούν κατά το δυνατόν στο πέταγμα, ανακουφίζοντάς τον ελαφρά και υποστηρίζοντάς τον με τα φτερά τους. Και τόσο πολύ είναι αυτό γνωστό σε όλους, ώστε την ανταπόδοση των ευεργεσιών την ονομάζουν αντιπελάργηση».

Τα έξι πεντάρφανα εγγόνια της Νόννας, ο Αλύπιος ο νεώτερος, η Αλυπιανή, η Ευγενία, η Νόννα, ο Φιλτάτιος ο Νεώτερος και ο Γρηγόριος ο Νεώτερος αναζητούσαν και έβρισκαν στη γιαγιά τους πνευματική ασφάλεια, ηθική υποστήριξη και σοφή συμβουλή: έτρεχαν με λαχτάρα και προσδοκία απ' το σπίτι τους στο αρχοντικό της γηραιάς Νόννας για να την ακούσουν, να της αναφέρουν θέματα και ζητήματα, να της ανοίξουν την καρδιά τους. Όταν η πολύτιμη, γι' αυτά, Νόννα πέθανε, ο γιος της Γρηγόριος την ύμνησε όπως της άξιζε:

«Αστραφτερός, ολοφώτεινος άγγελος σε άρπαξε, Νόννα, εκεί που προσευχόσουν με καθαρό σώμα και πνεύμα.

Την ψυχή την άρπαξε από σένα κι άφησε το σώμα στο ναό.

Η Τριάδα που ποθούσες, το ενιαίο φως, το κοινό σέβασμα, από τον μεγάλο ναό σ' άρπαξε, Νόννα, στον ουρανό,

ενώ προσευχόσουν....Πέτυχες τέλος καθαρότερο από τη ζωή σου».

Μετά το θάνατο των γονέων του, ο Γρηγόριος απομονώθηκε στο

οικογενειακό του κτήμα όπου είχε γεννηθεί πριν από 62 χρόνια. Εκεί και πέθανε γύρω στο 391μ.Χ. Όλη η οικογένειά του τάφηκε σε τρία μνήματα κατά ζεύγη: οι δυο Γρηγόριοι, πατέρας και γιος, σ' ένα τάφο ως αρχιερείς. (Ο πατέρας επίσκοπος Ναζιανζού και ο γιος αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως και πρόεδρος της Β' Οικουμενικής Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη). Στον άλλο τάφο τάφηκαν ο Καισάριος και η Νόννα και σε ξεχωριστό τάφο η Γοργονία με το σύζυγό της Αλύπιο. Ο Γρηγόριος μας δίνει τις σχετικές πληροφορίες για το θάνατο και τον ενταφιασμό όλων των μελών της οικογένειάς του στο ποίημά του με τίτλο: «Εις τους τάφους όλων μας»:

«Η πέτρα είμαι που τον πατέρα και τον γιο
τους δοξασμένους σκεπάζω Γρηγορίους, μια πέτρα, ίσες δόξες,
ιερείς και τους δύο. Κι εγώ την ευγενική δέχθηκα Νόννα
με τον μεγάλο σε δόξα γιο της Καισάριο.
Έτσι μοιράστηκαν τάφους και γιους».